

anfallsförbundet? Vid sammanträden i olika sammanhang representerar jag Stockholms strokeförening. Slagföreningen låter inte bra.

Dessutom har ordet slaganfall en dyster klang. »Jag har haft en lindrig stroke» kan man säga. Att ett slaganfall är lindrigt är föga övertygande. I den serie av artiklar om slaganfall, som publicerades i Läkartidningen 1993/1994 fanns flera bidrag där stroke naturligt ingick i rubriken.

Liksom man numera aldrig använder uttrycket kräfta utan har ersatt det med cancer tror jag inte att det är fel att använda beteckningen stroke i stället för slaganfall. I varje fall kan och bör det brukas vid de många tillfällen där det faller sig naturligt. Dessutom har stroke ingått i det allmänna medvetandet och kommer nog att stanna där.

Herman Diamant
professor emeritus,
Danderyd

Stroke, inte slaganfall

På språksidorna i Läkartidningen 12/97 luftar Hans Nyman åter sin uppfattning att ordet *stroke* inte bör användas. Liksom tidigare propagerar han för *slaganfall*. Denna gång indikerar han också varianten *slag*, som jag inte tycker förtjänar någon kommentar.

Slaganfall – som i klassisk medicinsk terminologi motsvaras av *apoplexi* – är ett ord som tillhör den litterära världen, alltså (mest gångna tiders) romaner, biografier och memoarer. Ordet avser ett plötsligt och katastrofalt insjuknande. Den drabbade faller omkull, som träffad av ett slag, med grav medvetanderubbing. Han får därefter, om han överlever, svåra bestående psykiska och neurologiska restsystem. Orsaken är ju i regel ett stort intracerebralt hematoma, numera lyckligtvis en minoritet inom gruppen akuta cerebrala sjukdomar med vaskulär genes.

Ordet *stroke* har vunnit insteg genom att det är en kortbenämning, som till skillnad från *slaganfall* verkligen kan avse hela sjukdomsgruppen, från små hjärninfarkter med mycket begränsade symtom till de svåraste formerna av akut vaskulär hjärnskada.

Diagnosbenämningar bör

inte onödigtvis vara motbjudande för patienterna. Jag har hittills inte bland personer som fått stroke träffat på någon som använder eller föredrar det ominösa ordet *slaganfall*.

När jag tillträdde som medicinredaktör för Nationalencyklopedin, som då befann sig i början av S-orden, fann jag till min belåtenhet att de hänvisningar som fanns i tryck i tidigare band dikterade att *stroke* skulle vara det artikelbärande uppslagsordet. (Uppslagsordet *slaganfall* finns också, men enbart för hänvisning.)

I »Klassifikation av sjukdomar och hälsoproblem 1997» finns ordet *slaganfall* inte alls.

Det är sant att *stroke* inte är ett svenskt-grammatikaliskt idealord. Men det är hanterligt. Dessutom är det till skillnad från *slaganfall* fullt acceptabelt och kommer att finnas kvar tills någon upptäcker en bättre kortfattad benämning på sjukdomsgruppen.

Jörgen Malmquist
med dr, förlagsredaktör,
Höllviken

Slutpunkt för debatt om stroke: Hjärnattack!

Trots att Läkartidningens läsare måhända nu är rätt trötta på debatten om *stroke* kontra *slaganfall* har vi beslutat publicera ovanstående inlägg, inte minst därför att amerikanska hjärnkirurger försöker introducera ett nytt samlingsbegrepp (se nedan)!

Men först referat av några punkter i en kompletterande brevväxling mellan Jörgen Malmquist och språkrådgivaren Hans Nyman.

Malmquist kan inte ge någon referens för påståendet att »*stroke* till skillnad från *slaganfall* verkligen kan avse hela sjukdomsgruppen» utan hänvisar till det observerade bruket. Uttalet av *stroke* verkar inte vara något problem, och i NE-redaktionen undvek man utan svårighet bestämd form och pluralform.

Utän att vara någon »passionerad förespråkare» för *stroke* konstaterar Malmquist

att ordet etablerat sig, är tillräckligt brett och tillräckligt begripligt – och att det inte finns någon annan bra term som i ett ord sammanfattar gruppen cerebrovaskulära sjukdomar. Kanske vore det bäst om hjärninfarkt i befolkningen blev lika känt som hjärtinfarkt, skriver Malmquist. TIA har nog börjat bli folkkärt, och hjärnblödning är i allmänt bruk, fast det är dubbeltydigt eftersom det kan uppfattas som synonym till *stroke*/*slaganfall*.

Många betydelser

Hans Nyman påpekar att *stroke* enligt t ex »Stora engelska ordboken» har minst lika många betydelser i engelskan som *slag* i svenskan. Finns det idag något vägande skäl mot att ge *slaganfall* eller *slag* en mer specifik medicinsk definition? Så har skett i t ex Bra Böckers stora läkarlexikon, som under uppslagsordet »*Slaganfall*» skriver att »*slaganfall*, *slag* (eng *stroke*) är en sammanfattande benämning på sjukdomar med vanligen plötsligt inträdande symtom på hjärnskada ...» Bengt I Lindskogs »Medicinsk terminologi» har huvudartikeln under *slag*, *slaganfall*, medan *stroke* definieras som »den engelska benämningen på *slag*». Statens beredning för medicinsk utvärdering, SBU, förklarar i sin monografi om *slaganfall* att skriften använder *slaganfall* »som ersättning för anglicismen *stroke*». Och Svenska Läkarsällskapets språkkommitté står fast vid att rekommendera *slaganfall* och *slag* i stället för *stroke*.

Varför inte hjärnattack som samlingsbegrepp?

Enligt en aktuell artikel försöker amerikanska neurokirurger få allmänheten att använda ett nytt samlingsord för »cerebrovascular accidents», nämligen *hjärnattack* som parallell till *hjärtattack*. Detta för att lära allmänheten vikten av tidig upptäckt och varningssignaler för »*stroke*» eller transitorisk ischemisk attack (TIA), diagnostik och behandling. I *Journal of the American College of Surgeons* (1997; 184: 153-6) redovisas kort argumenten för denna språkliga förnyelse.

Yngve Karlsson
Läkartidningen, Stockholm

Svårt översätta yrkestitlar

Att översätta sin egen eller andras titel är ett problem som många skribenter ställs inför. Oftast är det fråga om att översätta till engelska, och det är lätt att tro att t ex *medicine doktor* ska översättas med *Doctor of Medicine (MD)*. På vår förfrågan har den som granskar våra engelska sammanfattningar, nämligen facköversättaren Richard Pybus, vänligen bistått oss med nedanstående, förenklade vägledning. Kompletterande uppgifter har också välvilligt lämnats av Leif Gudmundsson, Socialstyrelsen. (Förkortningar anges här utan punkter men är ofta försedda med punkter i engelsk text, och i den mån brittiska och amerikanska termer skiljer sig åt anges detta med UK respektive USA inom hakparentes.)

Den grundläggande läkarutbildningen översätts med *basic medical education* och *läkarexamen* med *medical degree* eller *degree in medicine*. *AT-läkare* överensstämmer med *house officer (HO)* eller *pre-registration house officer (PRHO)* [UK], och *intern* [USA], medan *legitimerad läkare* översätts med (fully) *registered medical practitioner* [UK] och (fully) *licensed medical practitioner* [USA]. *Läkarlegitimation* översätts analogt med (full) *registration* [UK] och *license to practice* [USA]. *Läkare under specialiseringstjänstgöring* (ST-läkare) motsvarar i Storbritannien *senior house officer (SHO)* de första två åren och därefter *registrar*; den senare benämningen omfattade tidigare hela ST-tiden och används fortfarande när man talar om *specialiseringstjänstgöring* i allmänhet. I USA kallas man *resident*. *Färdig specialist* översätts med *specialist qualification* eller *qualification as a specialist* [UK] och *board certified specialist* [USA].

Titeln *överläkare* är svåröversatt och måste specificeras noggrant innan en översättning kan göras, bl a på grund av att graden av chefskap varierar. Exempel på översättningar är: *head of department*, *department head/chief*, t ex *chief of medicine*, *chief physician*, *head physician*, *senior physician*, *physician in charge*, *chief surgeon*, *chief medical officer*

ANNONS

och consultant/senior consultant. *Biträdande överläkare* kan likaledes översättas på olika sätt: senior registrar, assistant eller deputy department head, eller head of department, assistant professor och deputy assistant professor. *Chefsöverläkare* kan översättas med senior eller chief physician, senior consultant, chief medical officer eller clinical director.

Doktorsgraden, *medicines doktor* eller *doktor i medicinska vetenskap*, översätts med Doctor of Philosophy, förkortat PhD (Philosophiae Doctor), medan förkortningen DPhil (också det Doctor of Philosophy!) motsvarar den svenska titeln filosofie doktor.

Titeln *docent* saknar motsvarighet på engelska men kan grovt översättas med associate professor. I brittisk terminologi kan det också passa med reader, eller (senior or university) lecturer, till och med fellow. I USA används ibland titeln docent för att beteckna en icke ordinarie lärare, som tillåts undervisa inom ett begränsat område; den benämningen bör alltså inte användas när man avser den svenska docenttiteln. *Docentur* kan översättas med associate professorship, readership, (senior eller university) lectureship, kanske också fellowship. Beskrivande formuleringar är: an appointment as associate professor, as reader, as (senior or university) lecturer, the post of associate professor, of reader etc.

Internationellt samarbete

Detta var alltså den förenklade vägledningen! I verkligheten är det ännu krångligare, men försök görs att åstadkomma större internationell konsensus i bedömningen av olika utbildningar och examina. Inom EU finns ett nätverk, kallat National Academic Recognition Information Centres (NARIC), som arbetar med detta. Vid förfrågan ska man vända sig till den institution som har hand om NARIC-arbetet i det land som man söker information om, inte till sitt eget lands NARIC (i Sverige Högskoleverket). För vissa sjukvårdsyrken finns speciella direktiv inom EU, som innebär att bl a läkare ska få erkännande i andra medlemsstater. Detta regelsystem omgärdas av nära samarbete mellan de berörda myndigheterna i medlemsstaterna (i Sverige Socialstyrelsen).

Jarl Holmén

Läkartidningen, Stockholm

Organdonatorn en organist?

Några grekiska suffix, ordslut, har fått ett självständigt liv i moderna språk, nämligen *-iz*, *-ism* och *-ist*. Dessa finns i grekiska ord som bapt-iz-ein, doppa, döpa, bapt-ism-os, dop, och bapt-ist-es, döpare. Ordelementet *-iz* blev tidigt en naturaliserad invandring i det latinska språket och lades till rent latinska ordstammar och försågs med latinska ändelser, t ex legalisare, jämför svenska ordet legalisera. Substantivsuffixet *-ismos* respektive *-istes* blir latiniserade till *-ismus* respektive *-ista* men är inte så vanliga som verbsuffixet *-iz*. Sedan var inte steget långt till att lägga dessa suffix till ordstammar i andra språk: marxism, turist och rast.

Ordslutens betydelse i moderna språk har blivit: *-ism*, åsiktsriktning, och i medicinska sammanhang benägenhet för t ex reumatism, *-ist*, anhängare till någon riktning, ofta politisk eller konstnärlig, eller utövare av någon konstnärlig verksamhet, exempelvis flöjtist. Exempel från det medicinska språket finner vi i ord som alkoholiserad, alkoholism och alkoholist till det ursprungligen arabiska ordet alkohol.

Kunskaper om suffix hjälper oss inte alltid att förstå ordens innebörd. Hur skall vi förklara ord som *organisera*, *organism* och *organist* till ordet *organ*? Det grekiska organon ligger visserligen till grund för alla dessa, men ord kan gå sina egna vägar och passar därför inte in i mönstret.

Det grekiska ordet *organon* betyder verktyg, redskap. Stammen *-erg* eller *-org* finns i ord som (*w*)*ergon*, verk, arbete, *en-erg-eia*, energi, och *cheiourg-os*, hantverkare, kirurg.

I grekiskan användes organon särskilt om musikens verktyg, men inom musiken har det motsvarande latinska ordet *instrumentum* tagit över som långivare till de moderna språken, med ett undantag, nämligen engelskans organ, orgel. Ordet latiniserades till *organum*, då det följde med strömmen av grekiska termer med anknytning till den fornkristna kyrkan, då dessa spreds västerut. För att beteckna den som spelar ett instrument används det gre-

kiska suffixet *-ist*, som i cellist, pianist och organist

Organ i medicinen

Hur är det då med den medicinska användningen av ordet? I de hippokratiska skrifterna (400-talet f Kr) betyder organon oftast (läkarens) verktyg, instrument. Inom detta område har det latinska instrumentum blivit helt allenaordande.

Så småningom kom ordet att beteckna kroppsdel, men hur gick det till? Vägen till en ny innebörd av ett ord går oftast via en metaforisk användning av ordet. Esaias Tegnér har uttryckt det så här: »Betrakta språken! Vad visa de oss? Ett galleri av förbleknade metaforer. Nästan varje ord som betecknar ett begrepp var fordom en bild.»

Kroppen själens verktyg

De grekiska filosoferna brottades mycket med problemet att uttrycka nya begrepp och ge nya idéer språklig dräkt. En ny idé var att uppfatta kroppen och dess delar som själens verktyg. Inte oväntat är det i fråga om sinnesorganen som metaforen först förekommer, i en dialog av Platon («Staten»), där han skriver om »verktyg avseende sinnesförmåelserna». Tanken övertogs och utvecklades av Aristoteles, Platons lärjunge. Denne formulerade en teleologisk, ändamålsbestämd, naturuppfattning. Denna kommer till uttryck i skriften »Om djurens delar», där grundtanken är att kroppsdelarna har en bestämd form och byggnad anpassade för olika funktioner.

Aristoteles' uppfattning om människokroppen togs över av Galenos som i sina skrifter, skrivna på grekiska, sammanfattade det medicinska vetandet fram till sin egen tid, dvs 100-talet e Kr. Dessa tankar återfinns framför allt i skriften »Om funktionen hos människokroppens delar», där ordet organon förekommer ofta, t ex *organa tes kineseos*, rörelsens organ. Därmed har begreppet organ fått fast fotfäste i den medicinska terminologin. Galenos förblev den stora auktoriteten inom det medicinska området under senantiken och medeltiden och fick inte ifrågasättas.

Under renässansen väcktes intresset för anatomi på nytt, och Leonardo da Vinci har i

sina anatomiska studier refererat till just ovan nämnda skrifter av Galenos. Leonardo använder det italienska ordet strumento om organ. Latinets instrumentum omväxlande med organum används på 1500-talet av anatomen Andreas Vesalius, t ex olfactus organum, visus instrumentum, dvs luktens respektive synens verktyg. Vesalius korrigerade många felaktigheter hos Galenos när det gällde anatomiska iakttagelser men förmedlade grundtanken om kroppsdelarnas olika funktioner till modern tid. Kanske var det därför han valde just ordet fabrica, och inte structura, i titeln på sitt verk »De humani corporis fabrica libri septem». Sju böcker om människokroppens byggnad. Fabrica betyder inte bara konstfull byggnad, utan också verkstad, och det är i denna betydelse som ordet har överlevt i moderna språk.

Aktuellt som aldrig förr

Tanken om kroppsdelarnas funktioner, som var ny på 300-talet f Kr och formulerades i begreppet organ, har aldrig haft större aktualitet än nu då vi genom transplantationskirurgin kan ge den en radikal tillämpning. Varför skulle man transplantera kroppsdelar om inte för att en människa skall få nytta av funktionen i ett organ från en annan människa?

Cecilia Carlén-Nilsson
museichef, Medicinhistoriska museerna i Lund och Helsingborg

Referens

Wolf JH. Der Begriff »Organ» in der Medizin. München: Werner Fritsch, 1971.

Språkspalt och språkrådgivare

Debatt om medicinens språk och terminologi välkomnas. Skriv till

Språkspalten
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Svenska Läkaresällskapet
språkrådgivare fil lic
Hans Nyman träffas per telefon 08-669 59 18, säkrast måndagar och fredagar samt onsdagseftermiddagar.

Hans postadress är c/o Svenska språknämnden, Box 9215, 102 73 Stockholm. Fax-adress: 08-442 42 15.